

Examen HAVO 2023

kunst

beeldende vormgeving - dans - drama - muziek - algemeen

tijdvak 1

dinsdag 23 mei

09.00 - 12.00 uur

Vergeet niet je op te zetten!

Klik op 'Start' om te beginnen.

Dit examen bestaat uit vier blokken met in totaal 31 vragen.
Voor dit examen zijn maximaal 66 punten te behalen.
Voor elke vraag staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Blok 1 Rechtvaardigheid in de burgercultuur
Blok 2 Hebzucht en moed in het moderne
Blok 3 Wellust in het moderne en in de massacultuur
Blok 4 Liefdadigheid in de massacultuur

Bij het beantwoorden van de vragen maak je gebruik van de aangeboden bronnen. Tevens wordt een beroep gedaan op je eigen kennis.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd. Als er bijvoorbeeld twee redenen worden gevraagd en je geeft meer dan twee redenen, worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Blok 1 Rechtvaardigheid in de burgercultuur

Dit blok gaat over de classicistische bouwstijl van het stadhuis van Amsterdam en over kennis van goed bestuur in de zeventiende eeuw.

In 1648 kreeg architect Jacob van Campen de opdracht om het nieuwe stadhuis op de Dam te ontwerpen. Het Amsterdamse stadsbestuur vond het belangrijk dat het stadhuis een van de grootste gebouwen in de Republiek werd. Op afbeelding 1 zie je een prent waaruit de schaal van het stadhuis blijkt.

(1p) Geef aan waarom het Amsterdamse stadsbestuur een gebouw op deze schaal belangrijk vond.

Van Campen ontwierp het stadhuis in classicistische stijl: de invloed van de klassieke bouwkunst is duidelijk terug te zien in de architectuur. De koepel op het dak is daar een voorbeeld van.

(3p) Noem nog drie architectonische kenmerken van de voorgevel op afbeelding 2 waaruit de invloed van de klassieke bouwkunst blijkt.

Laat de beeldhouwkunst buiten beschouwing.

Het stadsbestuur wilde met de bouwstijl van het stadhuis verwijzen naar de grootsheid van het Griekse of Romeinse rijk.

(2p) Geef twee redenen waarom het stadsbestuur met deze bouwstijl wilde verwijzen naar de grootsheid van de klassieken.

De Burgerzaal is de centrale hal van het stadhuis, en was ontworpen naar voorbeeld van grote, openbare vergaderzalen van de Romeinen. De Burgerzaal (afbeelding 3) werd gebruikt als een overdekt plein waar burgers elkaar konden ontmoeten.

Op afbeelding 4 en 5 zie je details van de decoraties in de Burgerzaal. De voorstellingen kunnen in verband gebracht worden met de Republiek.

(2p) Beschrijf het verband tussen de Republiek en de voorstelling

- op afbeelding 4 en
- op afbeelding 5.

De Nederlandse schilder Ferdinand Bol kreeg de opdracht om een schilderij te maken voor het Burgemeestersvertrek. Op afbeelding 6 zie je dit schilderij *Gaius Fabricius en Pyrrhus* uit 1656. Gaius Fabricius is geel omcirkeld.

In het Burgemeestersvertrek is onder het schilderij een gedicht te lezen. In tekst 1 lees je over het schilderij en het gedicht.

Het gedicht en het schilderij benadrukken de bestuurlijke kwaliteit die burgemeesters zouden moeten hebben.

- (2p) - Noem de bestuurlijke kwaliteit die een burgemeester volgens Van den Vondel in het gedicht in tekst 1 zou moeten hebben.**
- **Beschrijf daarna een voorbeeld van de voorstelling op afbeelding 6 waaruit die bestuurlijke kwaliteit van Gaius Fabricius blijkt.**

Op de begane grond van het stadhuis bevindt zich de vierschaar. Een vierschaar is een vierkante ruimte met vier banken waarbinnen doodsvonnissen werden uitgesproken. Opvallend is dat de hele ruimte in marmer is uitgevoerd, ook de banken.

Op de afbeeldingen 7 en 8 zie je het interieur van de vierschaar. De decoratie benadrukt de functie van de vierschaar. Ook de keuze voor marmer past bij de functie van de vierschaar.

- (3p) - Geef aan op welke manier de voorstelling op afbeelding 7 de functie van de vierschaar benadrukt.**
- **Geef aan op welke manier de voorstelling op afbeelding 8 de functie van de vierschaar benadrukt.**
  - **Geef daarna aan hoe de keuze voor marmer past bij de functie van de vierschaar.**
Laat de kleur van het marmer buiten beschouwing.

In 2015 kreeg architectenbureau De Twee Snoeken de opdracht om het interieur van het huidige stadhuis van Amsterdam te vernieuwen.

Het uitgangspunt van het ontwerp was "het terugbrengen van de verbinding tussen het stadhuis en de stad [...]". Op afbeelding 9 en 10 zie je de vernieuwde ontvangsthallen en een horecagelegenheid, midden in het stadhuis.

(2p) Beschrijf aan de hand van afbeelding 9 en/of 10 twee manieren waarop het architectenbureau verbinding maakt tussen het stadhuis en de Amsterdamse burger.

Blok 2 Hebzucht en moed in het moderne

Dit blok gaat over hebzucht en moed in de muziektheatervoorstelling *De Krijtkring*, en over het hedendaagse project *Generation Wealth* van Lauren Greenfield.

In de jaren 20 van de twintigste eeuw introduceerde onder andere de Duitse toneelschrijver Bertolt Brecht (1898-1956) de term episch theater.

Brecht wilde het publiek bewust maken van ongelijke verhoudingen in de maatschappij die veroorzaakt zouden worden door het kapitalistische systeem. In het naturalistisch theater uit het begin van de twintigste eeuw werden maatschappelijke problemen soms aan de orde gebracht, maar werd het publiek volgens Brecht niet genoeg tot denken aangezet. Met 'zijn' episch theater zou dit wel lukken. Hiertoe gebruikte Brecht onder meer vervreemdingseffecten.

(1p) Leg uit op welke manier Brecht met vervreemdingseffecten het publiek aan het denken zet.

Filmfragment 1 is het begin van de voorstelling *De Krijtkring* (2018) van De Toneelmakerij. De tekst is gebaseerd op Brechts *De Kaukasische Krijtkring* uit 1948. In tekst 1 lees je hier over.

Het openingswoord in filmfragment 1 hoort niet bij het oorspronkelijke stuk van Brecht, maar is door de makers van De Toneelmakerij toegevoegd. Zij lijken dit met een specifiek doel te hebben gedaan.

(1p) Geef aan met welk doel de makers het openingswoord hebben toegevoegd. Betrek de inhoud van het openingswoord in je antwoord.

In filmfragment 2 maakt het publiek kennis met het gouverneursechtpaar Abasjwili en hun dochtertje, en met de vorst Kasbeki.

Aan de vormgeving van het stuk zie je dat de makers van *De Krijtkring* in navolging van Brecht gebruikmaken van vervreemdingseffecten. Zo stelt de verteller de personages aan het publiek voor.

(4p) Geef aan de hand van filmfragment 2

- **nog drie voorbeelden van vervreemdingseffecten in het SPEL en**
- **een voorbeeld van een vervreemdingseffect in het DECOR.**

De vrouw van de gouverneur slaat op de vlucht vanwege de heersende burgeroorlog, maar ze vergeet haar baby mee te nemen. Groesje staat voor de keuze of zij de baby mee zal nemen of niet. Dit dilemma wordt vormgegeven in filmfragment 3.

- (3p) - Geef aan op welke manier het dilemma wordt vormgegeven in filmfragment 3.**
- **Beschrijf daarna twee manieren waarop Groesje met de tekst het publiek bij haar dilemma betreft.**

Groesje neemt uiteindelijk de baby mee. Jaren later eist de gouverneursvrouw haar kind op, maar Groesje wil het niet afstaan. In filmfragment 4 zie je dat de dorpsschrijver optreedt als rechter en het kind toekent aan Groesje.

- (2p) - Geef aan de hand van filmfragment 4 en/of tekst 1 een argument waarom de dorpsschrijver het kind aan Groesje toekent in plaats van aan de gouverneursvrouw.**
- Geef daarna aan welke maatschappelijke boodschap Brecht lijkt te hebben met deze scène.

In filmfragment 5 zie je de trailer van de documentaire *Generation Wealth* (Generatie rijkdom) van de Amerikaanse filmmaker en fotograaf Lauren Greenfield. De documentaire is onderdeel van haar project over de hunkering van mensen naar materiële rijkdom, schoonheid en macht.

Greenfield lijkt in haar documentaire aan te willen geven dat de oorspronkelijke betekenis van 'The American Dream' is verschoven naar (het kunnen tonen van) extreme rijkdom.

- (2p) - Geef aan wat de oorspronkelijke betekenis van 'The American Dream' inhoudt.**
- **Leg daarna uit wat Greenfield in filmfragment 5 lijkt te bedoelen met de uitspraak dat 'The American Dream' is verschoven naar (het kunnen tonen van) extreme rijkdom.**

Vanaf 2017 worden Greenfields documentaire en bijbehorende foto's tentoongesteld in musea.

De thematiek van het werk van Greenfield heeft overeenkomsten met het episch theater van Brecht.

(1p) Geef aan waarin de thematiek van het werk van Greenfield overeenkomt met het episch theater van Brecht.

Blok 3 Wellust in het moderne en in de massacultuur

Dit blok gaat over de mannelijke danser in het moderne en over de verbeelding van gender in de videoclip *I Want to Break Free* (1984) van de Britse band Queen.

In 1915 richtten de Amerikaanse danseres Ruth St. Denis en haar echtgenoot Ted Shawn samen een dansschool op in de Verenigde Staten: de 'Denishawn School of Dancing and Related Arts'. De studenten van Denishawn werden in verschillende westerse en niet-westerse dansstijlen opgeleid.

In 1936 zei Shawn in een kranteninterview dat hij het als zijn taak zag om van dans "een gerechtvaardigd medium voor een kunstenaar" te maken. Het oprichten van een school kon hieraan bijdragen.

(2p) Geef twee redenen waarom het oprichten van een school kon bijdragen aan de status van dans als kunstvorm.

De danser en choreograaf Ted Shawn (1891-1972) zette zich met zijn vernieuwende ideeën over mannelijke bewegingen in voor de emancipatie van de man in (theater)dans. In tekst 1 lees je over hem.

Een van de manieren waarop Ted Shawn onderzoek deed naar het mannelijke danserslichaam was door de samenwerking tussen arbeiders en machines in een fabriek te bestuderen. In filmfragment 1 zie je een deel uit Shawns voorstelling *Labor Symphony* (Arbeid symfonie) uit 1934. De bewegingen van de groep dansers verbeelden hier een fabrieksmachine.

- (4p) - Beschrijf drie bewegingen van de groep dansers in filmfragment 1 waaruit blijkt dat zij een fabrieksmachine verbeelden.**
- **Geef daarna aan waarom Shawns onderzoek voor *Labor Symphony* kenmerkend is voor modernistische choreografen en/of dansers.**

Shawn liet zich ook inspireren door beelden uit de klassieke oudheid. Dit blijkt uit foto's die je ziet op afbeelding 1 en 2. Hierop is Ted Shawn afgebeeld naar aanleiding van zijn danssolo *Death of Adonis* (Dood van Adonis) uit 1923. Op de foto's verwijst hij naar verschillende klassieke beelden van de Griekse god Adonis.

- (3p) - Beschrijf twee manieren waarop Shawn op afbeelding 1 en/of 2 verwijst naar klassieke beelden.**
- **Leg daarna uit waarom een choreograaf als Shawn de klassieken als inspiratiebron lijkt te gebruiken.**

Shawn liet van *Death of Adonis* filmopnamen maken. Een deel hieruit zie je in filmfragment 2. Shawn stelt in deze dans het lichaam van de mannelijke danser centraal. In de voorstelling presenteert hij het perfecte mannelijke lichaam door zichzelf op een sokkel te plaatsen.

(2p) Beschrijf de manier waarop Shawn het lichaam van de mannelijke danser hier centraal stelt. Doe dat aan de hand van

- een aspect van het danselement RUIMTE en
- een aspect van het danselement KRACHT.

Betrek steeds de sokkel in je antwoord.

Ook in Europa emancipeerde de man op het toneel. Zo baseerde de Russische choreograaf en danser Vaslav Nijinsky zijn dansvoorstelling *l'Après-midi d'un Faune* (De namiddag van een faun) uit 1912 op de faun. De faun is een boswezen uit de Griekse mythologie dat half mens-half dier is.

In tekst 2 lees je over de inhoud van het ballet. Het onderwerp van Nijinsky's voorstelling, de droom van een faun, lijkt aan te sluiten bij de belangstelling van modernistische kunstenaars voor 'het primitieve'.

- (2p) - Geef aan waarom modernistische kunstenaars belangstelling hadden voor 'het primitieve'.**
- **Geef daarna aan waarom een wezen als de faun volgens hen bij deze belangstelling aansloot.**

Nijinsky haalde voor zijn choreografie inspiratie uit onder andere Griekse vaasschilderingen, die hij zag in het Musée du Louvre in Parijs. Op afbeelding 3 zie je hier een voorbeeld van.

Filmfragment 3 toont een gedeelte uit een reconstructie van *l'Après-midi d'un Faune* uit 2014.

(2p) Geef twee voorbeelden van de dansbeweging in filmfragment 3 waaruit blijkt dat Nijinsky zich heeft laten inspireren door Griekse vaasschilderingen.

In filmfragment 4 zie je een gedeelte uit dezelfde reconstructie uit 2014. Het is een duet tussen de faun en een van de nimfen. Uit de choreografie blijkt het verlangen van de faun naar de nimf.

l'Après-midi d'un Faune was een schandaalsucces. Het ballet zorgde niet alleen vanwege de erotische lading voor ophef, maar ook vanwege de manier waarop die erotische lading verbeeld werd in de dansbewegingen. Nijinsky's dans toonde een nieuwe vorm van expressie die kenmerkend is voor het modernisme.

- (3p) - Beschrijf twee dansbewegingen van de faun in filmfragment 4 waaruit zijn verlangen naar de nimf blijkt.**
- **Geef daarna aan op welke manier de vorm van de dansbewegingen van de faun modernistisch is.**

In 1984 kwam het nummer *I Want to Break Free* (Ik wil me bevrijden) van de Britse band Queen uit. In filmfragment 5 zie je een gedeelte uit de videoclip. In deze scène verschijnt zanger Freddie Mercury als de faun in het ballet van Nijinsky. Hij danst hier met leden van The Royal Ballet.

De inhoud en de vormgeving van de videoclip kunnen gezien worden als postmodernistisch.

(2p) Beschrijf twee kenmerken van het postmodernisme die je herkent in filmfragment 5.

In filmfragment 6 zie je een andere scène uit de videoclip waarin de leden van Queen verkleed zijn als vrouwen. Freddie Mercury draagt roze lipstick en heeft een vrouwelijke pruik op. Ook uit de spelvormgeving blijkt dat hij een stereotiepe vrouw speelt.

(2p) Geef twee verschillende voorbeelden van SPEL in filmfragment 6 waaruit blijkt dat hij een stereotiepe vrouw speelt.

De titel van het nummer zou kunnen verwijzen naar het jezelf bevrijden uit een (liefdes)relatie.

(1p) Geef aan de hand van de videoclip in filmfragment 6 nog een voorbeeld waarnaar de titel *I Want To Break Free* zou kunnen verwijzen.

Blok 4 Liefdadigheid in de massacultuur

Dit blok gaat over de inzet van popmuziek voor goede doelen bij het project Band Aid in de jaren 80, en over het videoproject 'Playing For Change'.

In december 1984 brachten Britse en Ierse popartiesten onder leiding van zanger Bob Geldof het nummer *Do They Know It's Christmas?* uit. Een deel van de videoclip bij het nummer zie je in filmfragment 1.

De opbrengsten van de platenverkoop waren bestemd voor het bestrijden van de toenmalige hongersnood in Ethiopië. In tekst 1 lees je hierover meer. Geldof streefde ernaar om veel bekende sterren op de opname te laten meezingen.

(1p) Geef een reden waarom Geldof ernaar streefde om veel bekende sterren mee te laten zingen op de opname.

De tekst van *Do They Know It's Christmas?* wijst onder andere op het verschil tussen het rijke Westen en de mensen in Ethiopië die honger lijden. De muziek van het nummer is grotendeels opgewekt, maar in de brug (vanaf **tijdcode 01:18** in filmfragment 1) is er ook in de muziek een verschil te horen. Dit verschil of contrast ontstaat door een opvallende verandering in de muzikale vormgeving.

(3p) Hier zie je vier beweringen die deze verandering beschrijven. Geef bij elke bewering aan of deze juist is of onjuist.

- 1 De begeleiding wordt twee keer zo langzaam gespeeld.
- 2 De muziek verandert van tonaal naar atonaal.
- 3 De toonsoort verandert van mineur naar majeur.
- 4 Halverwege de brug komen er blaasinstrumenten bij.

Als liefdadigheidsproject was *Do They Know It's Christmas?* een succes: de opbrengst overtrof alle verwachtingen. Er kwam echter ook kritiek op de tekst van het lied.

Door de veranderde blik van het Westen op wat toen 'de derde wereld' werd genoemd, stelden critici achteraf dat de tekst een eenzijdig beeld van Afrika oproep.

- (2p) - Noem twee citaten uit tekst 2, en**
- leg per citaat uit welk eenzijdig beeld van Afrika wordt opgeroepen.

In 2002 begonnen twee Amerikaanse producers het videoproject 'Playing For Change' (Spelen voor verandering). Het doel van dit project is niet om geld op te halen (zoals bij Band Aid), maar om wereldwijd culturen met elkaar te verbinden. In filmfragment 2 zie je een van de eerste filmpjes uit de serie.

De albums en DVD's van 'Playing For Change' bestaan voor meer dan de helft uit klassieke hits uit de rock, soul en reggae uit de Westerse popcultuur. Je kunt je daardoor afvragen of 'Playing For Change' culturen met elkaar verbindt.

- (2p) - Geef een argument waarom 'Playing For Change' WEL culturen met elkaar verbindt.**
- **Geef daarna een voorbeeld uit filmfragment 2 dat deze (culturele) verbinding ondersteunt.**

In filmfragment 3 zie je de Amerikaanse schrijver Alfred Howard, die zijn gedicht *I Love America* (Ik houd van Amerika) voordraagt. In de reeks 'Playing For Change' is deze performance uitzonderlijk, omdat hier slechts een uitvoerder op een plek is. Ook is er alleen tekst te horen, zonder muzikale begeleiding. Toch zou je kunnen stellen dat *I Love America* muzikale kenmerken heeft.

- (3p) - Beschrijf op welke manier het ritme benadrukt wordt in filmfragment 3.**
- **Beschrijf daarna twee andere muzikale kenmerken uit filmfragment 3, waardoor het lijkt alsof je naar een (gezongen) lied luistert.**
- Laat de inhoud van de tekst buiten beschouwing.**

De voordracht van Alfred Howard in filmfragment 3 past in het genre 'spoken word': het voor publiek voorlezen/voordragen van een tekst die meestal speciaal voor dat doel is gemaakt. Spoken word wordt vaak gebruikt in activistische, maatschappelijke bewegingen. Zo heeft de voordracht van Alfred Howard betrekking op de strijd voor emancipatie van de Afro-Amerikaanse bevolking in de Verenigde Staten.

Spoken word sluit goed aan bij activistische, maatschappelijke bewegingen vanwege de laagdrempeligheid.

- (2p) - Geef een argument waarom spoken word laagdrempelig genoemd kan worden.**
- **Leg daarna uit waarom deze laagdrempeligheid goed aansluit bij activistische, maatschappelijke bewegingen.**

Tijdens de inauguratie van de Amerikaanse president Joe Biden in 2021 droeg de Afro-Amerikaanse dichter en spoken wordkunstenaar Amanda Gorman (afbeelding 1) haar gedicht *The Hill we Climb* (De berg die wij beklimmen) voor. Het gedicht gaat over de kracht van een natie om haar eigen verdeeldheid te overwinnen.

Waarschijnlijk was voor Biden onder meer de laagdrempeligheid van spoken word een reden om het in te zetten tijdens zijn inhuldiging als president.

(1p) Geef nog een reden waarom Biden juist voor zijn inauguratie koos voor spoken word.

Dit was de laatste vraag van het examen.

Klik op of als je de vragen nog eens wilt langslopen.

Klik op de knop 'stoppen' als je klaar bent.

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift.

Einde